

مددکاری اجتماعی در زندان

تألیف:
جبار باقری

انتشارات آوای نور
تهران - ۱۳۹۳

سرشناسه	: باقری، جبار، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: مددکاری اجتماعی در زندان / تالیف جبار باقری.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص.
شابک	: ۱۲۵۰۰ ریال ۳-۰۹۰-۳۰۹-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۹۵.
موضوع	: زندانیان -- ایران
موضوع	: مددکاری اجتماعی -- ایران
موضوع	: بزهکاران و مجرمین -- ایران -- خدمات اجتماعی
موضوع	: بزهکاران و مجرمین -- ایران -- توانبخشی
موضوع	: زندانیان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
رده بندی کنگره	: HV۹۳۹۲/۹۳۵۶۱۳۹۳۵۶/۲م۴ ب/
رده بندی دیویی	: ۳۶۵/۰۶۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۸۳۵۴۲

مددکاری اجتماعی در زندان

تالیف: جبار باقری

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ دوم ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: رایپیدگرافیک

چاپخانه: تصویر

شابک: ۳-۰۹۰-۳۰۹-۶۰۰-۹۷۸

● تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

آدرس ایمیل مولف: jabbar_bagheri@yahoo.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۱۲۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
پیشگفتار.....	۱۱
فصل اول.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
اقسام مراکز سالب آزادی و اقدامات تأمینی.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
الف) زندان و انواع آن.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
ب) مؤسسات تأمینی.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
ج) مراکز خدمات رسان و حمایتی در ارتباط با زندانها.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
الف: ۱) زندان بسته.....	Error! Bookmark not defined.
الف: ۲) زندان باز (مرکز اشتغال و حرفه‌آموزی زندانیان).....	Error! Bookmark not defined.
الف: ۳) اردوگاه (مؤسسه کاردرمانی و حرفه‌آموزی زندانیان).....	Error! Bookmark not defined.
الف: ۴) بازداشتگاه.....	Error! Bookmark not defined.
ب: ۱) کانون اصلاح و تربیت.....	Error! Bookmark not defined.
ب: ۲) تیمارستان مجرمین غیرمسئول.....	Error! Bookmark not defined.
ب: ۳) تبعیدگاه مجرمین به عادت.....	Error! Bookmark not defined.
ب: ۴) کارگاه‌های کشاورزی و صنعتی.....	Error! Bookmark not defined.
ب: ۵) مراکز معالجه مجرمین معتاد به استعمال الكل و مواد مخدره.....	Error! Bookmark not defined.

ج: ۱) مرکز مراقبت بعد از خروج..... **Error! Bookmark not defined.**

ج: ۲) ستاد مردمی رسیدگی به امور ديه و کمک به زندانیان نیازمند **Error! Bookmark not defined.**

ج: ۳) انجمن حمایت زندانیان..... **Error! Bookmark not defined.**

فصل دوم ۲۷

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED...... مبانی مددکاری اجتماعی.

Error! Bookmark not defined...... تعریف مددکار اجتماعی.

Error! Bookmark not defined...... تعریف مددجو.

Error! Bookmark not defined...... تعریف مشکل.

Error! Bookmark not defined...... اهداف مددکاری اجتماعی.

Error! Bookmark not defined...... تاریخچه مددکاری در جهان.

Error! Bookmark not defined...... تاریخچه مددکاری در ایران.

Error! Bookmark not defined...... اصول مددکاری اجتماعی.

۱. اصل قبول یا پذیرش مددجو..... **Error! Bookmark not defined.**

۲. اصل برقراری ارتباط یا ایجاد رابطه..... **Error! Bookmark not defined.**

۳. اصل فردیت (توجه به کرامت انسانی و حفظ شخصیت فرد)..... **Error! Bookmark not defined.**

۴. اصل مشارکت در فعالیت‌ها..... **Error! Bookmark not defined.**

۵. اصل رازداری حرفه‌ای..... **Error! Bookmark not defined.**

۶. اصل خودآگاهی مددکار..... **Error! Bookmark not defined.**

۷. اصل آزادی فکر و بیان آزادانه افکار..... **Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined...... ارزش‌های اساسی در مددکاری اجتماعی.

۱. حرمت مقام انسان..... **Error! Bookmark not defined.**

۲. خودتصمیم‌گیری (اختیار و آزادی انسان)..... **Error! Bookmark not defined.**

۳. برابری انسان‌ها در برخورداری از حقوق مادی و معنوی..... **Error! Bookmark not defined.**

۴. مسئولیت فردی و اجتماعی..... **Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined...... مهارت‌های مددکار اجتماعی.

انواع مهارت‌های مددکاری.....	Error! Bookmark not defined.
الف) خوب دیدن یا مشاهده.....	Error! Bookmark not defined.
ب) خوب گوش دادن.....	Error! Bookmark not defined.
ج) مصاحبه.....	Error! Bookmark not defined.
د) مهارت ارجاع.....	Error! Bookmark not defined.
م) مداخله در بحران.....	Error! Bookmark not defined.
ن) بازدید منزل.....	Error! Bookmark not defined.
و) مهارت اطمینان‌بخشی.....	Error! Bookmark not defined.
ه) خانواده درمانی.....	Error! Bookmark not defined.

فصل سوم..... ۸۱

۸۱..... مددکاری اجتماعی در زندان

۸۶..... هدف مددکاری اجتماعی در زندان

۹۱..... روش‌های مددکاری اجتماعی و کاربرد آن در زندان‌ها

۹۳..... تعریف مددجو در سازمان زندان‌ها

۹۳..... مشکلات مددکاری اجتماعی در زندان‌ها (آسیب‌شناسی)

۹۶..... لزوم آشنایی مددکار اجتماعی زندان با مقررات و قوانین کیفری

۹۷..... الف) حقوق متهمان در دادسرا یا مرحله تحقیقات مقدماتی

۱۱۸..... ب) حقوق متهمین در دادگاه یا مرحله رسیدگی بدوی

۱۳۰..... ج) حقوق مددجویان پس از محکومیت یا مرحله زندان

۱۳۶..... نمونه‌ای از اقدامات مددکاری اجتماعی در زندان

ضمائم و پیوست‌ها..... ۱۴۱

۱۴۳..... اساسنامه انجمن‌های حمایت زندانیان

۱۵۰..... آیین‌نامه انجمن‌های حمایت زندانیان

۱۵۳..... قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست

۱۵۶..... آیین‌نامه اجرایی قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست

- آیین‌نامه چگونگی تشخیص و تعیین افراد نیازمند ۱۶۰
- آیین‌نامه مراکز مراقبت بعد از خروج ۱۶۳
- دستورالعمل اجرایی ستاد مردمی رسیدگی به امور ديه و کمک به زندانیان نیازمند ۱۶۶
- آیین‌نامه اجرایی مددکاری اجتماعی ۱۷۹
- آیین‌نامه کانون اصلاح و تربیت ۱۸۵
- منابع و مآخذ ۱۹۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

جوامع در طول حیات خویش، با نیازها و مشکلات متعددی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... روبرو می‌شوند که لازم است برای پاسخ-گویی به موقع به آنان اقدام شود. یکی از مشکلات تمامی جوامع، وجود افرادی است که به دلایل مختلف، مرتکب جرم می‌شوند و برای مجازات در زندان به سر می‌برند تا اقدامات لازم برای اصلاح رفتار آنان صورت گیرد. برای تحقق این هدف، واحدهای مختلفی ایجاد می‌شوند که از جمله ضروری‌ترین آنها، واحد مددکاری اجتماعی است که مهم‌ترین مأموریت آن «ارتقای شاخص‌های سلامت اجتماعی» است و یکی از اصلی‌ترین وظایف مددکاران اجتماعی، تلاش برای توانمندسازی افراد است؛ به گونه‌ای که در آخرین پیش‌نویس تعریف مددکاری اجتماعی که توسط فدراسیون بین‌المللی مددکاران اجتماعی ارائه گردیده، نیز به آن تأکید شده است:

«حرفه مددکاری اجتماعی، توسعه و تغییر اجتماعی، انسجام اجتماعی و توانمندسازی و آزادسازی افراد را تسهیل می‌کند. اصول عدالت اجتماعی، حقوق بشر، مسئولیت جمعی و احترام به تفاوت‌ها در مددکاری اجتماعی اساسی‌اند. مددکاری اجتماعی، با تکیه بر علوم اجتماعی، علوم انسانی و دانش بومی، افراد و ساختارها را در مقابله با چالش‌های زندگی و ارتقای رفاه و بهزیستی درگیر می‌کند.»

نظر به اهمیت و ضرورت تخصصی شدن مددکاری اجتماعی در حوزه‌های مختلف، از جمله زندان و آشنایی بیشتر مددکاران اجتماعی شاغل در زندان‌ها و کانون‌های اصلاح و تربیت، تألیف کتاب‌های تخصصی نیز بیش از پیش ضرورت می‌یابد. در این راستا، اقداماتی در دانشگاه علمی - کاربردی در مقطع کارشناسی مددکاری اجتماعی با گرایش صورت گرفته است.

بدون شک، مددکاران اجتماعی شاغل در زندان‌ها، به دلیل شرایط مراجعین و نوع مشکلات مبتلابه آنان، شرایط سخت و دشواری برای کار کردن دارند، که به نوعی می‌توان این شغل را از مصادیق مشاغل سخت و زیان‌آور به حساب آورد.

با توجه به اینکه محیط کاری زندان به گونه‌ای است که هرکس نمی‌تواند وارد آنجا شود، لذا تألیف کتاب توسط افرادی که در این حوزه سابقه موفق اجرایی دارند، می‌تواند کمک مؤثری به ارتقای دانش کاربردی مددکاران اجتماعی در زندان‌ها و در نهایت ارتقای کیفی خدمات آنان نماید. مؤلف محترم کتاب حاضر، جناب آقای جبار باقری نیز از این دست افراد می‌باشد که از این اقدام ارزنده‌شان سپاسگزاری می‌نمایم.

از آنجایی که مددکاران اجتماعی مرتبط با زندانیان، خانواده‌های زندانیان، مسئولین و کارکنان زندان‌ها هستند، اطلاعات آنها در حوزه‌های مختلف می‌تواند در کیفیت خدمات و مداخلات‌شان تأثیرگذار باشد که از جمله آنها می‌توان به: شناخت علمی موضوعات، مشکلات و گروه‌های هدف مرتبط، شناخت ساختار کشور، شناخت قوانین و مقررات و دستورالعمل‌ها و شناخت منابع اجتماعی اشاره کرد.

در این راستا، شناخت علمی علوم مرتبط، آشنایی با دانش روز جهانی و تجارب بین‌المللی، تعامل با سازمان‌های مرتبط در بخش‌های دولتی و غیردولتی، آسیب‌شناسی (نقاط قوت و ضعف) مستمر فعالیت‌های انجام شده، مستندسازی اقدامات انجام شده، تهیه گزارش‌های تحلیلی کمی و کیفی و یا تلفیقی، با بهره‌گیری مناسب از آمار و اطلاعات و مبانی نظری مرتبط، اهتمام به انجام پژوهش، خلاقیت و نوآوری، بهره‌گیری مناسب و به موقع از تمامی روش‌های مددکاری اجتماعی، توجه به کار گروهی، ارتباط

با تشکل‌ها و انجمن‌ها، از جمله انجمن مددکاران اجتماعی ایران، مشارکت در همایش‌ها و نشست‌های علمی و ... نیز می‌تواند مؤثر واقع شود. با این امید که اقدام جناب آقای جبار باقری در تألیف کتاب حاضر، موجب تشویق دیگران گردد تا در این زمینه، دانش و تجارب و آموخته‌های خود را در حوزه‌های مختلف، از جمله زندان به رشته تحریر درآورند، تا جامعه مددکاری اجتماعی ما، از فقر دانش در این حوزه‌ها رهایی یابد؛ ان شاء... .

سید حسن موسوی چلک

رئیس انجمن مددکاران اجتماعی ایران

www.mousavichalak.ir

E.mail:hmch۴۷@Yahoo.com

پیشگفتار

انسان ناگزیر از تشکیل جامعه مدنی است. بدین نحو که فطرتاً گریزان از زندگی فردی بوده و همواره درصدد تشکیل جامعه انسانی می‌باشد. تنهایی و زندگی به صورت فردی برای انسان، موضوعی بغرنج بوده و طبیعتاً و شاید براساس نیاز، همواره میل و کشش به زندگی در بستر اجتماع دارد؛ به نحوی که حتی ادامه حیات به صورت فردی را می‌توان نوعی مجازات برای وی قلمداد نمود.

اجتماعات انسانی را می‌توان به صورت‌های مختلفی تقسیم‌بندی کرد. بی‌شک، خانواده کوچکترین اجتماع انسانی و سنگ پایه تشکیل سایر اجتماعات و ضامن بقای نسل می‌باشد.

به تدریج و با مرور زمان جوامع انسانی نیز گسترده‌تر و پیچیده‌تر شده‌اند، به نحوی که به وجود آمدن دولت‌ها و نهادهای سیاسی، به یکی از الزامات و ضرورت‌های جوامع انسانی بدل شد. دولت به عنوان یک شخصیت حقوقی، عهده‌دار دو وظیفه مهم: الف) تأمین نظم و امنیت در جامعه؛ ب) ارائه خدمات عمومی و همگانی در جامعه انسانی گردید.

دولت برای انجام وظیفه خود، اقدام به وضع قوانین در محدوده حاکمیتش می‌نماید. اما گاهی ممکن است افرادی از اعضای جامعه، خواسته یا ناخواسته این قوانین را نقض کنند و دولت نیز جهت تأمین نظم و امنیت و دفاع از جامعه، از قوه قهریه استفاده نماید. گذشت زمان نیز ثابت کرده، بنابر دلایلی تعدادی از اعضای جامعه ممکن است

پیوسته مرتکب قانون‌شکنی و ارتکاب جرائم شده و نظم و امنیت جامعه و افراد آن را بر هم زدند. در واقع، از بدو تشکیل جوامع انسانی، همواره آسیب‌هایی نیز در این جوامع پدیدار گشته است. چنان‌چه تعدادی از متفکران به این عقیده قائل‌اند که انسان ذاتاً و فطرتاً میل به سوی بدی دارد و بنابر این باید کنترل گردد.

سیستم‌های حقوقی کشورهای دنیا نیز برای تأمین نظم عمومی جامعه و مقابله با جرائم، مجازات‌ها و راهکارهایی را اعمال نموده‌اند. امروزه متداول‌ترین مجازات‌ها برای اصلاح و تربیت مجرمین و دفاع از امنیت جامعه، زندان است؛ مجرمین با حکم مقامات ذی‌صلاح قضایی، برای مدتی معین در آنجا نگهداری شده و تحت برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و ... قرار می‌گیرند.

با افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها، آسیب‌های اجتناب‌ناپذیر فراوانی زندانیان و خانواده‌هایشان را احاطه می‌نماید که این مشکلات سبب می‌شود مجازات زندان، مخالفان بسیاری داشته باشد. مشکلاتی نظیر هزینه‌های زیاد نگهداری زندانیان، عدم موفقیت فعالیت‌های اصلاحی بر روی زندانیان با توجه به افزایش بی‌رویه جمعیت کیفری زندانیان، نبود مکان‌های استاندارد و مهم‌تر از همه، در معرض آسیب قرار گرفتن خانواده زندانیان با توجه به از دست دادن منبع درآمدشان.

با این وجود، زندان در تمامی سیستم‌های حقوقی دنیا وجود دارد و به نظر می‌رسد حذف آن از نظام حقوقی کشورها ممکن نباشد. با این حال در اکثر نظام‌های حقوقی دنیا، علاوه بر جایگزین‌هایی مانند خدمت رایگان عام‌المنفعه، جزای نقدی، منع اقامت در مکان‌های معین و بازداشت خانگی و ...، از مددکاری اجتماعی نیز به منظور کاهش آسیب‌های اجتناب‌ناپذیر مترتب بر آن و زمینه‌سازی شیوه‌های مطلوب بازپروری در راستای رسالت و اهداف عالی نظام عدالت کیفری بهره می‌جویند.

مددکاری در زندان‌ها و مراکز تأمینی و تربیتی، تفاوت‌هایی با مددکاری در جامعه دارد. مهم‌ترین تفاوت آن این است که مددکار، علاوه بر مهارت‌هایی که در اجتماع دارد، باید با حقوق قانونی مددجو و قوانین و مقررات کیفری نیز آشنایی لازم را داشته

باشد. چه بسا آشنایی با حقوق مددجویان و قوانین و مقررات در بسیاری موارد، موجب آزادی ایشان گردد که به نوبه خود مؤثرترین نوع مدرسانی به مددجو تلقی می‌شود. در هر صورت، جای بسی خوشبختی است که ملاحظه می‌شود سرفصل‌هایی تحت عنوان «مددکاری اجتماعی در زندان» در دانشگاه‌های متعدد از جمله دانشگاه جامع علمی - کاربردی در قالب ترم‌های درسی تدریس می‌گردد و دانشجویان با این مقوله، هر چند در حد محدود آشنا می‌شوند و همین امر سبب شد، نگارنده به فکر تدوین این نوشته باشد. لیکن اگر بنا بر آشنایی با کاربرد مددکاری اجتماعی، جایگاه و اصول آن در زندان باشد، لازم است بدو با مراکز متعدد سالب آزادی و مرتبط با آن، از جمله مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی آشنایی حاصل شود، تا در بکارگیری این حرفه در زندان‌ها دچار مشکل نشده و حرفه‌ای عمل گردد.

به همین منظور، این مراکز در فصل اول معرفی و در فصل دوم با مبانی، تعاریف، اصول و کلیات مددکاری اجتماعی آشنا شده، و در فصل سوم مددکاری اجتماعی در زندان با نگاهی به حقوق قانونی مددجو و قوانین و مقررات کیفری مورد بحث قرار گرفته است. نهایتاً فصل چهارم تحت عنوان ضmann و پیوست‌ها آورده شده است. در پایان، ضمن تقدیم اثر مذکور به روح بلند شهید حاج سید اسدالله لاجوردی، بنیان‌گذار زندان‌بانی اسلامی، بر خود فرض می‌دانم به صورت ویژه از جناب آقای بایرام شهبازی و نیز از آقای محمدمبین طریقی و مددکاران پرتلاش زندان‌ها که نقش بسیار مهمی در تدوین کتاب داشته‌اند، کمال تشکر و سپاسگزاری را داشته باشم. همچنین از دوست ارجمندم، جناب آقای مظفر الوندی، مشاور محترم وزیر دادگستری و مدیرکل دفتر وزارتی، جناب آقای سید اسدالله جولایی، مدیرعامل محترم ستاد مردمی رسیدگی به امور دیه و کمک به زندانیان نیازمند و نیز مدیر کل محترم اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، جناب آقای علی اکبری که از هیچ نوع همکاری دریغ ننمودند، نهایت قدردانی را دارم.

وظیفه خود می‌دانم از جناب آقای سیدحسن موسوی چلک، رئیس محترم انجمن مددکاران اجتماعی ایران که زحمت نگارش مقدمه و زین کتاب حاضر را تقبل فرمودند و نیز از رهنمودهای ارزنده ایشان صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

کتاب مذکور نیز همچون سایر آثار نوشته شده در عرصه گیتی، خارج از اشکال نیست. چنانچه همکاران محترم، کارشناسان و محققان عرصه علم زندانبانی، ایرادی ملاحظه می‌نمایند، بر اینجانب منت گذاشته و نقطه نظرات خود را اعلام نمایند تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

جبار باقری

تیرماه سال ۱۳۹۲

